

- Dossier 3.2: Was er een Financiële Revolutie in het vroegmoderne Nederland?

(hoofdstuk 3, MtH)

Over de vraag of er nu wel of geen financiële revolutie plaatsvond in het vroegmoderne Nederland is een debat ontstaan. James Tracy (*A Financial Revolution in the Habsburg Netherlands*) was de eerste die stelde dat in de zestiende eeuw Holland een financiële revolutie doormaakte, die leek op die van Engeland na 1688, zoals dat door Peter Dickson was beschreven. Dankzij een soepel leningenstelsel, gecoördineerd door de Bank of England, kon Groot-Brittannië in de achttiende eeuw dure oorlogen tegen een lage rente financieren. Een vergelijkbare ontwikkeling vond plaats in Holland. De steden in de Provinciale Staten van Holland besloten om het geld, dat Karel V nodig had voor zijn oorlogen, te lenen, waarbij de grote steden collectief garant gingen staan voor de rentebetaling/aflossing daarvan. In de jaren 1540 werden vervolgens voor het eerst provinciale accijnzen, belastingen op consumptiegoederen, geheven: dat was de bron voor de regelmatige rentebetalingen. In de jaren 1550 verliep dat leningenstelsel zo soepel dat het mogelijk was om alle *gedwongen* provinciale leningen te vervangen door vrijwillige; tot die tijd bestonden de leningen uit een mix van vrijwillige leningen en min of meer gedwongen leningen, waarbij ambtenaren, edelen, stedelijke en kerkelijke instituties onder druk werden gezet om geld voor te schieten. 't Hart (*The Making of a Bourgeois State*) concludeerde dat dankzij die zestiende-eeuwse erfenis de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een soepele manier geld voor oorlogvoering kon vinden: de rente was laag en het investerende publiek had een groot vertrouwen in de Nederlandse overheidsorganen. Dankzij de Financiële Revolutie van de zestiende eeuw was immers de traditie ontstaan dat de overheid een betrouwbare partner was in financiële zaken. Dit was een uitzonderlijk vroeg voorbeeld van efficiënte staatsfinanciering. Het voordeel van die traditie was vooral merkbaar in de tweede fase van de Opstand, tussen 1621 en 1648.

Wantje Fritschy ('A Financial Revolution reconsidered') stelde in 2003 echter dat het niet zozeer leningen waren die zo belangrijk waren tijdens de Nederlandse Opstand: belastingen waren veel belangrijker. Een tijd lang was het niet mogelijk om provinciale leningen uit te schrijven. Daarvoor in de plaats werden belastingen fors opgevoerd in de jaren 1570. In navolging van Fritschy sprak James Tracy in zijn laatste boek (*Founding the Dutch Republic*) zelfs niet meer van een 'Financiële Revolutie', maar van een 'Financiële Devolutie': in de eerste decennia van de Opstand was nauwelijks sprake meer van een provinciaal georganiseerd financieringssysteem; het geld kwam binnen via de stedelijke financiën (devolutie= decentralisatie

van wat er eerder in de zestiende eeuw had plaatsgevonden). Oscar Gelderblom en Joost Jonker ('Completing the Financial Revolution') bekeken de zaak vanuit een andere invalshoek: volgens hen waren het geen overheidsleningen die de investeringen van het grote publiek aantrokken, maar beleggingen in de VOC (vanaf 1602). Ook in Engeland belegde immers het grote publiek vooral in de East India Company en de andere koloniale compagnieën, die op hun beurt weer geld aan de staat leenden. Een heel andere bijdrage kwam van Jaco Zuijderduijn (*Medieval Capital Markets*) die concludeerde dat de Hollandse Financiële Revolutie niet in de zestiende eeuw, maar al in de vijftiende eeuw vorm had gekregen.

Deze visies hebben allen hun geldigheid tot op zekere hoogte, maar zij kunnen toch niet de oorspronkelijke these van Tracy/ 't Hart opzij zetten. De belastingen gingen in de beginjaren van de Opstand inderdaad fors omhoog, maar de eigenlijke oorlog werd nog steeds gefinancierd door leningen. Het geheim van de financiële revolutie, ook in Engeland, was immers een soepel lopend belastingstelsel van waaruit de rentebetalingen op een regelmatige manier mee konden worden voldaan; ook de leningen van de vroegere zestiende eeuw werden gefinancierd door de belastinginkomsten die in de jaren 1540 werden ingevoerd. Er is geen dus geen tegenstelling tussen óf belastingverhogingen, óf leningen; het was een symbiose. Dit waren overigens niet puur 'stedelijke' leningen, zoals Tracy in zijn laatste boek stelt: er was wel degelijk overleg op provinciaal niveau hoeveel leningen geheven moesten worden. Dit stelsel heette *repartities* en hoewel het moeilijk was om geld te vinden in de eerste jaren van de Opstand, bleef de coördinatie op provinciaal niveau bestaan.

De bijdrage van Gelderblom en Jonker gaat voorbij aan het feit dat de constructie van de VOC anders was dan in Engeland: de compagnie werd niet gebruikt als melkkoe van de overheid. Er is dus geen directe relatie tussen VOC-aandelenhandel en overheidsfinanciën. Bovendien was

de handel in VOC-aandelen, vooral in de eerste jaren, zeer bescheiden, en vele keren minder dan de verschillende overheidsleningen die in omloop waren.

De bijdrage van Zuiderduijn tenslotte laat zien dat samenwerkingsverbanden op financieel gebied al eerder bestonden. Maar belangrijk was dat pas in de zestiende eeuw dat samenwerkingsverband een permanent en solide geheel werd. In de vijftiende eeuw was er bijvoorbeeld nog geen sprake van een goed lopend provinciaal belastingstelsel.

Samenvattend: in het begin van de Opstand had ook Holland moeite met het vinden van krediet, maar toch bleven leningen steeds belangrijk in het geheel van staatsfinanciering, ook al moesten steden weer het systeem van gedwongen leningen invoeren. Maar in de jaren 1580 herstelde het krediet zich (zie het artikel van Van der Burg en 't Hart). De problematiek zoals gesignaleerd door Tracy (devolutie) was dus een zeer tijdelijk verschijnsel; veel belangrijker is dat het vertrouwen van het investerende publiek zich vrij makkelijk herstelde in de jaren 1580, en dat herstelde zich zo snel omdat de traditie van goedkope en betrouwbare overheidsleningen zich genesteld had in de handelstraditie van Holland. Geen van de auteurs ontkent tenslotte het grote belang van goedkope overheidsleningen in de latere fase van de Opstand. Een goede vergelijking is tenslotte te trekken met de zuidelijke Nederlanden, waar geen financiële revolutie mogelijk was: daar ontbrak een goede provinciaal bestuur, omdat de politiek gedomineerd werd door machtige steden die elkaar beconcurrerden. In Holland hadden de steden geleerd om samen te werken (zie hoofdstuk 7 in 't Hart 2014).

Literatuur

- Burg, Martijn van der, en Marjolein 't Hart, 'Renteniers and the recovery of Amsterdams' credit (1578-1605)', in: Marc Boone, Karel Davids en Paul Janssens (red.), *Urban public debts : urban government and the market for annuities in Western Europe (14th-18th centuries)* (Turnhout 2003) 197-216
- Dickson, P.G.M., *The Financial Revolution in England* (Londen 1967)
- Fritschy, 'A Financial Revolution reconsidered: public finance in Holland during the Dutch revolt, 1568-1648', *Economic History Review* 56 (2003) 57-89
- Fritschy, Wantje, 'Holland's public debt and Amsterdam's capital market (1585-1609)', in: C.S. Ayá en B.J. García García (eds.), *Banca, crédito y capital. La Monarquía Hispánica y los antiguos Países Bajos (1505-1700)* (Madrid 2006) 39-59
- Gelderblom, Oscar en Joost Jonker, 'Completing a Financial Revolution: The finance of the Dutch East India trade and the rise of the Amsterdam capital market, 1595-1612', *Journal of Economic History* 64 (2004) 641-672
- Hart, Marjolein 't, *The Making of a Bourgeois State. War, politics and finance during the Dutch Revolt* (Manchester 1993)
- Hart, Marjolein 't, *The Dutch Wars of Independence. Warfare and commerce in the Netherlands, 1570-1680* (Londen 2014)

- Tracy, James D., *A Financial Revolution in the Habsburg Netherlands. Renten and Renteniers in the County of Holland, 1515-1565* (Berkeley etc 1985)
- Tracy, James D., *The founding of the Dutch republic. War, finance, and politics in Holland, 1572-1588* (Oxford 2008)
- Zuijderduijn, Jaco, *Medieval Capital Markets. Markets for renten, state formation and private investment in Holland (1300-1550)* (Leiden 2009)